

4 skyrius NEVAISINGUMAS

Nevaisingumas

Nevaisingumas – tai negalėjimas daugintis. Yra daugybė gyvūnų nevaisingumo priežasčių, daugelis jų žinomos ir gali būti išgydomos, bet yra ir kol kas nežinomų priežasčių. Nevaisingi būna ir patinai, ir kalės, nors dažniausiai šunų veisėjai kaltina kalę, jei ji neturėjo šuniukų. Nevaisingumas gali būti nuolatinis arba laikinas, o jo priežastis galima išskirti į kelias grupes: fiziologinės priežastys ir priežastys, kurias sukėlė navikai, infekcijos ir pan. Taip pat yra nevaisingumo priežasčių, kurios netinka nei vienai šių kategorijų.

Yra žinoma, kad artimas inbridingas (giminingas veisimas) (pvz., II – II, II – III arba III – II) kartais tampa tuščiu kergimu, todėl poruojant labai artimus giminaičius reikia rinktis tik gerai išsivysčiusius patinus ir tikrai vaisingas kalės, nes vaisingumui ir nevaisingumui didelės įtakos turi paveldimumas.

Netinkamas maitinimas

Netinkamas maitinimas, kai trūksta gyvulinės kilmės baltymų, vitaminų ir kitų svarbių elementų, gali sukelti nevaisingumą. Tiek veisliniam patinui, tiek kalei būtina teisingai subalansuota dieta. Kitą vertus, peršerti, nutukę patinai bus lėti ir tingūs kergiant, o nuo nutukimo kenčiančios kalės dažnai neturi šuniukų. Priešingas kraštutinumas taip pat kenksmingas – per daug liesi, silpni patinai gali nesusitvarkyti su kale. Šuniukai, kurie vystymosi gimdoje metu negauna būtino maitinimo, lytiškai vėliau bręsta, todėl, pvz., patinai, gali neturėti normalaus lytinio potraukio, ir čia jau nieko nepakeisi.

Nepakankami pasivaikščiavimai

Šunų veisėjai dažnai neatsižvelgia į šį faktorių. Patinai negali išlaikyti geros kondicijos, būtinos sėkmingam veisimui, jei nepakankamai vedžiojami, jei trūksta gryno oro ir saulės šviesos. Šių aplinkybių trūkumas turi įtakos ir kalėms.

Aplinka

Staigūs aplinkos pasikeitimai kartais sukelia laikiną nevaisingumą, ypač tuomet, kai šunys pervežami iš labai šalto klimato šalies į tropikus ir atvirkščiai. Patinai gali būti nevaisingi tol, kol nepripras prie naujo klimato.

Nedidelėse ankštose patalpose, tamsoje ir nenatūraliomis sąlygomis laikomi patinai tikriausiai bus mažiau vaisingi, nei tie, kuriems pakanka gryno oro, saulės šviesos ir judėjimo laisvės. Įtakos turi ir temperatūra, sezonų trukmė ir kaita.

Amžius

Ir patinai, ir kalės su amžiumi tampa mažiau vaisingi. Neišmintinga būtų kergti seną patiną ir seną kalę, bet seną patiną galima sukergti su jauna kale, ir šiuo atveju tikriausiai būtų normali šuniukų skaičiumi vada. Kita vertus, sukergus jauną patiną su sena kale, mažai tikėtina, kad bus didelė vada, arba jos iš viso nebus.

Senų patinų spermoje sumažėja visaverčių spermatozoidų kiekis ir sumažėja šių judrumas. Kalėms su amžiumi sumažėja visaverčių ovuliuojančių kiaušialąsčių kiekis, ir pagaliau ateina laikas, kai kiaušialąsčių brendimas iš viso pasibaigia. Geriausi palikuonys būna, kai kalė ir patinas yra

pačiame jėgų žydėjime ir puikios kondicijos. Kalės geriausius šuniukus dažniausiai atsiveda per antrąją vadą, todėl tuo metu ją reikia kergti su geriausiu patinu.

Didelių veislių veislinis patinas geriausių palikuonių susilaukia būdamas maždaug 4 metų amžiaus. Nykštukinių veislių patinų geriausios vados, kai jie būna šiek tiek jaunesni. Pernelyg ankstyvas jauno patino kergimas arba pernelyg dažnas nevisiškai subrendusio patino kergimas taip pat gali būti viena iš nevaisingumo priežasčių.

Per didelis krūvis

Ši sąvoka pirmiausiai taikoma veisliniams patinams. Jei patinas dažnai naudojamas, tarp kergimų jam nesuteikiama pakankamai poilsio, patinas gali tapti kurį laiką nevaisingu. Kitą vertus, jaunas patinas, esant per dideliems krūviams iki jam visiškai subręstant, gali tapti sterilus visam laikui, t.y. dar būdamas jaunas taps nevaisingas visam laikui. Per dideli krūviai kalei, ypač jei ji atsiveda labai dideles vadas, nulemia jos bendrą būklę. Jei ji išsekusi ir prastos kondicijos, šuniukų gali ir visai nebūti.

Netinkamas kergimo laikas

Tai dažniausia šuniukų nebuvimo priežastis. Jei kalė kergiama iki arba po subrendusių kiaušialąsčių išsiskyrimo, apvaisinimas neįvyksta. Tai nėra tikrasis nevaisingumas, nes patinas ir kalė iš tikrųjų yra vaisingi.

Netinkamos kergimo sąlygos

Tai dažna vadinamojo kalės „bergždumo“ priežastis. Deja, daugelis kergimų vyksta pačiomis netinkamiausiomis sąlygomis, o šunų veisėjai stebisi, kad tokie kergimai neduoda rezultatų. Kalės dažnai verčiamos šimtus kilometrų keliauti traukiniu ar automobiliu, jas atveža į visiškai svetimą aplinką ir neleidžia pakankamai pailsėti. Skubotai kergia su nepažįstamu patinu, pažeisdami šunims įprastą meilinumosi ritualą. Kergimo instruktorius mąsto tik apie tai, kaip greičiau išeiti namo. Dalyvaujantiems kergime net minčių apie šunis nėra, jie kalbasi, pokštauja, juokiasi, grubiai elgiasi su šunimis ir nori, kad tokiomis sąlygomis šunys normaliai susikergtų.

Veislinis patinas paprastai būna namuose ir, jei jis dažnai kergiamas, žino, kaip elgtis, kai jam atveža kalę, galbūt jo netrikdo aplinka, kurioje vyksta kergimas. Bet taip elgtis – žiauru ir neteisinga kalės, kuri niekaip negali atsipalaiduoti tokiomis aplinkybėmis, požiūriu. Kalė priešinasi prievartai, kergimas užtrunka, savininkas nervinasi, kalė nervinasi dar labiau, ir viskas pasibaigia tuo, kad instruktorius prievarta sukergia šunis. Kalę vėl įgrūda į automobilį, neleidę atsikvošėti, ir šimtus kilometrų veža namo. Nieko stebėtino, kad tokių kergimų rezultatai nuliūdina.

Ūgių skirtumas

Didelis patino ir kalės ūgių skirtumas taip pat gali būti šuniukų nebuvimo priežastis, ypač jei patino penis per daug trumpas. Vis dėlto gali būti ir išimčių. Žinau taksų veislės patiną, kuris pakergė bokserių veislės kalę be niekieno pagalbos, ir gimė nuostabūs šunyčiai!

Persirgtų ligų įtaka

Dar viena nevaisingumo priežastis gali būti anksčiau persirgtos sunkios ligos, ypač lydimos aukštos temperatūros. Tokios infekcinės ligos kaip maras, virusinis hepatitas ir kai kurie kiti virusiniai susirgimai gali būti nevaisingumo priežastis. Kai kuriais atvejais patinai, keletą metų buvę puikūs reproduktoriai, staiga dėl neaiškios priežasties tapo nevaisingi, nors buvo laikomi idealios sąlygomis ir nebuvo pernelyg perkrauti.

Žinoma, kai taip nutinka, šunų veisėjai nutyli apie tokius patinus savo veislynuose. Jeigu nuo patino liks bergždžios viena – dvi kalės, jie nerizikuoja ir panaudoja kitą veislyno patiną arba vieną

iš gerų pirmojo patino sūnų. Toks netikėtas nevaisingumas nėra neįprastas, tačiau mažai tikėtina, kad tokie patinai tiriami, nes šunų veisėjai nustoja juos naudoti, ir viskas palaiapsniui užsimiršta.

Hormoninės priežastys

Hormonai – tai įvairių endokrinių liaukų išskiriami cheminiai junginiai. Jie patenka į kraują ir turi specifinės įtakos organizmui. Kai dėl tam tikrų priešasčių hormonų pusiausvyra nukrypsta nuo normos, tam tikrais atvejais tai gali būti nevaisingumo priežastis. Taip gali atsitikti ir patinui, ir kalei.

Kriptorchizmas

Primenu, kad taip vadinama būseną, kai viena arba abi sėklidės nenusileidžia į kapšelį. Kriptorchai paprastai būna lytiškai labai aktyvūs, bet dažniausiai nevaisingi. Žinoma labai mažai atvejų, kai nuo dvipusio kriptorcho gimė šuniukai, ir kai taip įvyksta, tikriausiai jis nėra tikras kriptorchas. Vienpusiai kriptorchai dažniausiai būna labiau aktyvūs ir nenuilstantys ieškodami kalės, nei normalūs patinai. Jų šuniukai retai būna kriptorchai, bet ši yda būtinai išryškėja paskesnėse kartose.

Yra daugybė įrodymų, kad kriptorchizmas yra tik paveldima yda, nors paveldimumas ne visuomet būna vieno ir to paties modelio. Daugelis šunų veisėjų ginčija kriptorchizmo paveldimumą. Bet kam ginčytis, juk pasaulyje netrūksta normalių patinų, todėl patinai su šia yda neturėtų dalyvauti veisime.

Daugelyje pasaulio šalių tokių šunų neįleidžia į parodas, o tai yra papildoma priežastis nenaudoti jų veisime.

Orchitas

Tai susirgimas, kurį sukelia sėklidžių uždegimas, kilęs dėl infekcinio inkstų, šlapimo pūslės, šlaplės ir pan. susirgimo arba dėl traumos (sumušimo, įkandimo). Šis susirgimas visuomet lėtina spermatozoidų gamimąsi.

Epididimitas

Ligą dažnai sukelia ta pati infekcija, kaip ir orchitą. Kyla sėklidės prielipo uždegimas, ir tarp šlapimtakio ir sėklidės atsiranda kliūtis, trukdanti spermatozoidams palikti sėklidę.

Prostatitas

Tai prostatos uždegimas, dažniausiai infekcinės kilmės, turintis didelės įtakos vaisingumui, nes liauka išskiria mažiau arba nustoja išskirti medžiagas, užtikrinančias spermatozoidų gyvybingumą.

Postitas ir balanitas

Postitas - apyvarpės uždegimas, balanitas – varpos gleivinės uždegimas. Dažniausiai pasitaiko bendras apyvarpės ir varpos galvutės susirgimas. Priežastis gali būti nevalyvas veislinio patino laikymas, taip pat varpos galvutės arba apyvarpės pažeidimas kergimo metu. Savininkas ne iškart pastebi žalios spalvos išskyras iš apyvarpės, nes patinai paprastai patys stengiasi pašalinti dirginančias išskyras ir jas nulaužo. Jei susirgimas neužleistas, tai greit išgydomas. Bet esant paūmėjimui, patinas vargu ar norės kergti kalę, nes tai jam, žinoma, skausminga. Be to, galima užkrėsti kalę, todėl esant šiam susirgimui, kergti nederėtų.

Fimozė

Tai apyvarpės angos susiaurėjimas, dėl kurio varpos galvutė negali išlįsti iš apyvarpės, o bet koks bandymas kergti kalę patinui sukelia stiprų skausmą. Susirgimas paprastai išsivysto kaip užleisto balanopostito pasekmė. Po gydymo gali būti rekomenduota chirurgiškai įpjauti apyvarpę.

Padidintas seksualumas

Padidinto seksualumo patinai, nuolat susijaudinę, net jei šalia nėra kalės, dažnai tampa nevaisingi, jei tik savininkas nesiiama griežtai kontroliuoti patino būklės, užtikrindamas jam pakankamą fizinį krūvį arba duodamas kokio nors darbo. Ypatingai sunkiais atvejais patiną tenka kastruoti.

Patino kastravimas

Patino sėklidžių pašalinimą chirurginės operacijos būdu reikėtų laikyti rimtu „įsikišimu“, nes visuomet kykla kraujotekio pavojus. Suprantama, kastruotas patinas tampa nevaisingas.

Kiaušidžių pašalinimas kalei

Kartu su kiaušidėmis paprastai pašalinama ir gimda. Paprastai operuojama iki kalės pirmosios rujos, nors kai kurie veterinarai linkę operuoti po lytinės brandos, nes šiuo atveju kalės mažiau tunka. Tokia operacija gana paplitusi daugelyje šalių, bet aš nesu jos šalininkė, jei tik tai nėra kraštutinė priemonė, pvz., kalei išgelbėti.

Kergimo sunkumai

Kergimo sunkumai, griežtu požiūriu, nepriskiriami nevaisingumo problemai, bet aišku, kad jie gali būti šuniukų nebuvo priežastimi. Kai kurie patinai ypač gėdijasi kergti kalę svetimų žmonių akivaizdoje. Tokiais atvejais geriau patiną palikti vieną su kale nedideliame kambaryje, bet taip, kad juos būtų galima stebėti (pvz., per stiklines duris). Veisliniai patinai, kaip ir žmonės, suteikia tam tikrą pirmenybę kai kuriems moteriškos lyties individams. Kartais geras veislinis patinas atsisako kergti pašalinę kalę, nes jo veislyne yra kalė, kurią jis myli ir su kuria jis jau turėjo šuniukų. Atskirais atvejais šį nenorą pavyksta įveikti, atvedus pas nemylimą kalę kitą patiną ir leidus jiems apsiuostyti pirmojo patino akivaizdoje, tuo sulekiant jam pavydą. Tiesa, tai šiek tiek žiauru kito patino, kurį pašalina pačiu įdomiausiu momentu, atžvilgiu.

Kalės nevaisingumas

Kalėms, kaip ir patinams, priežastis gali būti specifinių hormonų trūkumas – tai viena dažniausių kalių nevaisingumo priežasčių. Tokių kalių ruja neprasideda sulaukus tai veislei įprasto amžiaus, kartais iki 18-24 mėnesių. Tokias kalės galima sėkmingai gydyti hormoninių preparatų injekcijomis, tada joms ruja prasideda įprastu laiku, ir jos gali turėti šuniukų arba per šią, arba per kitą rują.

Visiškai nederėtų leisti kalei hormonų injekcijas norint sustabdyti rują normaliu laiku. Laužyti gamtos įstatymus pavojinga. Dažnai kalei, kuriai darytos tokios injekcijos, reikia ganėtinai laiko atstatyti organizmo hormonų pusiausvyrą. Jai gali nebūti kitos rujos arba net gali įvykti persileidimas. Atskirais atvejais gali praeiti metai ar dveji, kol kalės ciklai vėl taps normalūs. Tuo tarpu ji sensta, ir, galų gale, gali baigti gyvenimą taip ir neatsivedusi antros vados.

Paslėpta ruja

Kartais kalė rujoja be jokių matomų kraujo išsiskyrimo požymių, ir šiuo atveju savininkas gali nepastebėti rujos pradžios, todėl netiksliai nustatys kergimo dienas.

Būtina prisiminti, kad jei kalė „pasirengusi“, ji mielai priima patiną, ir nesistengti bet kokia kaina prievarta sukergti kalę, kai atrodo, kad atėjo „vaisingos“ rujos dienos. Esant paslėptai rujai, veterinaras gali skirti kalei nedideles dozes specifinių hormoninių preparatų, pradėdant kursą nuo kalės išorinių lytinių organų pabrinkimo. Šiuo atveju paprastai kalės ruja prasideda normaliai, ir ją sukergus, turės normalią vadą.

Nenormali rujos trukmė

Rujos trukmės sutrikimus paprastai sukelia tam tikrų hormonų trūkumas arba perteklius, normali kiaušialąsčių ovuliacija nevyksta. Susirgimas gydomas atitinkamomis injekcijomis.

Frigidiškumas, lytinis nesubrendimas, lytinio potraukio nebuvimas

Šiuos reiškinius turbūt taip pat sukelia hormonų trūkumas, nors jie dažniau pasitaiko kalėms, kurias šeiminiškai sugadino per didelę meilę ir auklėjimu ir todėl jų lytiniai instinktai prislopinti. Tokia kalė paprastai mielai žaidžia su patinu, bet neleidžia jam užlipti. Kartais, jei pora paliekama viena, kalė gali leistis kergijama. Bet daugelis šunų veisėjų linkę nerizikuoti ir paprastai tokias kalės instruktorių padedami kergia beveik per prievartą. Bet per kitą rują paprastai kalė priima patiną be jokių ypatingų rūpesčių.

Makšties susiaurėjimas (apvaliojo raumens striktūra)

Kai kurioms kalėms būna nedidelis makšties susiaurėjimas, trukdantis patino lyties organui įsiskverbti. Susiaurėjimą gali sukelti apvaliojo raumens striktūra (susiaurėjimas). Stiprus, veržlus patinas kergimosi metu gali suplėšyti striktūrą, ir kalė suriks. Kartais visa makštis atrodo nedidelė ir ankšta. Taip dažnai būna, kai kalė dar nepasirengusi kergtis, t.y. dar ne „vaisingos“ dienos, o ne todėl, kad ten striktūra. Vis dėlto jei kergiant atsiranda kažkokių sunkumų, kalę visada reikia parodyti veterinarui. Specialiu masažu galima striktūrą susilpninti. Atskirais atvejais striktūrą tenka perpjauti.

Navikai

Navikai dažnai pažeidžia kiaušides, gimdą, gimdos kaklelį, makštį ir išorinius lytinius organus. Bet kuria dauginimosi organų navikas gali tapti kalės nevaisingumo priežastimi. Patinams navikai gali pažeisti sėklides (dažniausiai taip nutinka kriptorchams) ir priešinę liauką, kartais lyties organą. Kadangi tarp dauginimosi organus pažeidžiančių navikų yra tokių, kuriais gali būti užsikrečiama per kergimą, veislinį šunį reguliariai turi apžiūrėti veterinaras.

Vitamino E trūkumas kalei

Dėl šios priežasties gali gimdoje žūti vaisius. Kalės maistą papildant vitaminu E, ji pasitaisys ir ateityje turės normalią vadą. Būtina atsiminti, kad nėštumo periodu kalės vitaminų poreikis padidėja 2-3 kartus, tuo galima pasirūpinti papildant maistą specialiais preparatais. Didžiausias poreikis – A, D, E vitaminų, taip pat B grupės vitaminų ir vitamino C.

Gimdos pažeidimai

Kalės nevaisingumas gali atsirasti dėl kiaušidžių hormoninės veiklos pažeidimų ir dėl to pakitusių gimdos audinių, kuriuos lydi uždegiminiai procesai. Patologinį hormonų veikimą papildo infekcija, patenkanti į gimdą iš šlapimtakių arba makšties. Galima chroniška ligos eiga be simptomų.